

Caminar de nou pel passat: reconstrucció històrica i innovació escènica

Toni Gómez Pérez

El títol d'aquest treball ens vol projectar cap al fet d'observar el passat amb uns altres ulls: el passat com a font per generar una nova creació escènica. És a dir, l'antiguitat com a contingut, com a quotidianitat del passat. Aquesta comunicació té com a objectiu presentar als investigadors i creadors de l'art dramàtic una nova línia d'investigació interdisciplinària i transversal anomenada *arqueoesccena*. La seva missió és recercar, recrear i difondre les pràcti-

ques teatrals i musicals de les grans civilitzacions del passat amb un criteri contemporani i alhora històric. En aquesta iniciativa, treballen conjuntament coreògrafs, directors artístics, arqueòlegs, musicòlegs, artistes i filòlegs al voltant de propostes escèniques amb un llenguatge comú.

Paraules clau: Arqueoescena, *Set moviments-Egipte, Evocació. Ressons de l'Olimp*.

Arqueoescena

Objectiu. El grup de recerca transversal Arqueoescena (2011) apunta cap a l'estudi científic de les fonts arqueològiques, filològiques, històriques, etnogràfiques i musicològiques per al coneixement de les arts escèniques en l'antiguitat. El seu objectiu principal és la transferència de coneixement en tres àrees: la comunicació científica, la difusió educativa i la difusió cultural. Els resultats de la investigació s'utilitzen com a hipòtesis de reconstrucció de la dansa, l'execució de la música i la interpretació teatral de les civilitzacions antigues. Es tracta de dur a terme creacions escèniques amb criteris històrics i amb un llenguatge contemporani inspirades en les representacions pictòriques del patrimoni cultural, l'escultura, la literatura, els estris, la dansa i la música. Cerquem punts de contacte del passat amb el nostre món i el nostre temps, a partir, més aviat, de les significacions que de les cronologies. Aquests coneixements que poden ser propagats des de la perspectiva contemporània constitueixen també un estímul per a la creació artística d'avui. El missatge d'aquesta posada en escena afecta nocions actuals, com ara la multiculturalitat, la universalitat, la intemporalitat de l'expressió artística, la unitat de temps i espai, l'eternitat i els cicles.

Finançament. Pel que fa al finançament de la investigació en la música, el teatre i la dansa a l'antic Egipte, hem comptat amb els fons del premi Joaquim Casellas, edició 2007, del Museu Egipci de Barcelona. Per a les activitats de difusió i ensenyament, hem rebut subvencions de l'Ajuntament de Paret del Va-

llès, edicions de 2009, 2010 i 2011, a través de l'Associació Cultural Viatgers en el Temps. Per a l'activitat de cooperació científica i cultural amb Egipte, hem disposat d'una subvenció de l'Agència Espanyola de Cooperació Internacional per al Desenvolupament (AECID), edició Subvencions per a la Internacionalització de la Cultura (SIC) 2009, del Ministeri d'Afers Exteriors espanyol. Quant a la investigació i transferència de coneixements, hem rebut el finançament de la Universitat Autònoma de Barcelona, els anys 2009 i 2010.

Experimentació. En la pràctica dramàtica d'aquest grup, l'espai escènic s'utilitza com un lloc per evocar i experimentar realitats preses directament de les petjades de la història. L'espai arqueològic —estàtic— és transformat per l'escena contemporània en un espai dinàmic construït de nou per referir les comunitats i cultures d'altres èpoques. Els intèrprets d'Arqueoescena reconstrueixen amb el moviment i la música aquests espais de l'antiguitat i els actualitzen per als espectadors d'avui. Ho fan a través de la interiorització i la recreació d'experiències construïdes a partir de la investigació i la interpretació directa de les fonts de l'antiguitat. Fins ara, hem presentat les obres *Set moviments-Egipte* (2009) i *Evocació. Resson de l'Olimp* (2011). L'objectiu principal és crear ponts dinàmics entre el passat i el present, però també projectar la riquesa cultural de la humanitat cap al futur amb noves claus de lectura i un gust estètic renovat.

Línies de recerca. Les diferents línies d'investigació s'organitzen al voltant de bancs d'imatges, de corpus de textos, d'arquitectura i espais escènics, d'instruments musicals, de recreacions de danses i d'interpretació musical. El principal antecedent del marc de referència és el llibre *Grècia i Egipte en l'origen del drama. El context sagrat* (Panosa, 2009), que presenta els resultats d'una recerca comparativa sobre els primers drames sagrats i les pràctiques musicals en les civilitzacions de l'Egipte i la Grècia antics amb relació als patrons culturals i ideològics regnants.

El banc d'imatges pertany a la investigació de la iconografia. Es tracta d'una col·lecció d'elements visuals que proporcionen informació sobre la música, el teatre i la dansa de les antigues civilitzacions de la Mediterrània. Conté imatges d'edificis o espais, d'instruments musicals, d'estàtues i d'escenes figuratives, com ara pintures i relleus.

El corpus de textos pertany a la recerca de fonts textuals. Es tracta d'una col·lecció de textos epigràfics, papiro lògics, paleogràfics i clàssics editats que contenen informacions i referències sobre la teoria i la interpretació de la música, la dansa, els espais, els contextos i les formes de teatre en l'antiguitat.

El nostre proper objectiu és aprofundir en l'arquitectura i els espais escènics. Està essencialment lligat a la línia de les noves tecnologies, però també parteix

de fonts textuais i iconogràfiques per elaborar propostes per representar gràficament i reconstruir els edificis i els espais. Comprèn el processament de la informació mitjançant planimetries digitals i reconstruccions en 3D.

La interpretació musical és un altre aspecte de la línia de recreació escènica. Correspon a la tasca d'experimentació musical amb rèpliques d'instruments antics, amb documents que contenen la notació musical (els que ens han arribat i es conserven) i seguint les instruccions que les fonts literàries i certes representacions iconogràfiques ens transmeten.

Els instruments musicals pertanyen a la recerca de l'organologia, que inclou, en primer lloc, l'estudi i l'anàlisi dels materials, de l'estructura, del funcionament i de l'evolució dels instruments musicals de la Mediterrània antiga; en segon lloc, la construcció de rèpliques basades en models de fonts iconogràfiques i de fonts textuais, i, finalment, l'experimentació sobre el seu funcionament.

La recreació de danses es basa en l'estudi de les fonts iconogràfiques i arqueològiques, com també de les informacions històriques i etnogràfiques. Les seqüències coreogràfiques són creades seguint criteris històrics i s'escenifiquen com a hipòtesis de reconstrucció: *Set moviments-Egipte* i *Evocació. Resson de l'Olimp*.

Metodologia. El programa d'Arqueoescena es basa en una metodologia transversal que connecta les tres fases del procés —recerca, creació i producció— per tal de transferir els resultats d'investigació a la difusió cultural mitjançant propostes innovadores amb rigor científic. El procés es duu a terme prenent com a base un diàleg permanent entre investigadors, artistes escènics i intèrprets, en el quadre d'un equip especialitzat en la reconstrucció i la recreació de la història. La disposició de les línies que guien l'etapa de la posada en escena és precedida per un període de recerca d'informacions en les fonts arqueològiques, filològiques, musicològiques, de representació teatral, etnogràfiques, etc. Després, ve el treball en equip entre els investigadors i els professionals de la creació artística, i es fa una immersió en aquestes fonts (relleus en ceràmica, escultures, pintures, mosaics, monedes, etc.) sobre la música, la dansa, els codis gestuals, els símbols, els rituals, les celebracions i els temes mitològics. Segueix la recerca i la selecció de les partitures o dels escrits musicològics de l'època. A més, l'estudi organològic basat en instruments antics conservats proporciona els elements bàsics per al projecte de reconstrucció de la música. Les imatges que es relacionen directament amb les diferents parts de l'script constitueixen la base sobre la qual es construeixen la coreografia i el gest. En aquest model, hem establert els estats i codis gestuals que es deriven de la iconografia, i els artistes aporten l'itinerari dinàmic ocult darrere de l'aparença dels elements estàtics, «els clixés», continguts en el patrimoni arqueològic i artístic de l'antiguitat. Una al-

tra tasca del procés consisteix a seleccionar i adaptar certs fragments literaris, traduïts per Ramon Torné, doctor en Filologia clàssica, per ser declamats. Finalment s'estudia la posada en escena, el vestuari, la il·luminació i altres requeriments. Apostem, sobretot, per la coherència històrica, però també per la construcció d'un espai autònom d'expressió on cercar l'autenticitat, és a dir, l'expressió d'una realitat creïble entesa i interioritzada pels intèrprets.

Derivacions escèniques. La polivalència de les obres permet presentar-les públicament en teatres i auditoris convencionals, però també en llocs monumentals —teatres grecs i romans, parcs arqueològics, llocs històrics, museus, etc.—, i al mateix temps desenvolupar-les en el context d'una xarxa de cooperació internacional. En contextos monumentals o en museus, la representació s'adapta a l'espai específic per tal de ressaltar el valor patrimonial i dotar-lo d'un caràcter únic: el monument esdevé un espai escènic amb característiques pròpies. Aquesta simbiosi entre el monument o museu i l'esdeveniment escènic pretén promoure el seu patrimoni històric amb una nova lectura que dinamitza les possibilitats narratives de la seva memòria històrica i contribueix a enfortir tant la identitat com la capacitat d'atreure els visitants.

La primera derivació escènica com a proposta per transferir el patrimoni egipci al camp de la difusió cultural és l'obra *Set moviments-Egipte*, que va ser estrenada al Teatre Zorrilla de Badalona el 15 de desembre de 2009. Un mes abans n'havíem presentat el primer assaig amb públic com a *work in progress* a Arbúcies. El maig de 2010, van representar-la durant la celebració de La Nit dels Museus al Museu d'Arqueologia de Catalunya, a Barcelona, on també s'exhibia l'exposició internacional *Projecte Monthemhat. Les mòmies oblidades*, i al desembre d'aquell mateix any, vam adaptar la peça per presentar-la com una activitat educativa per a escoles amb el títol *Música i dansa de l'antic Egipte*. L'estrena, des del doble vessant de comunicació científica i de presentació escènica, va tenir lloc al World Congress for Middle Eastern Studies (WOCMES) [Congrés Mundial d'Estudis sobre l'Orient Mitjà i el Nord d'Àfrica] a la Universitat Autònoma de Barcelona que es va celebrar del 19 al 24 de juliol de 2010.

La segona derivació escènica, *Evocació. Ressons de l'Olimp*, es va presentar al Teatre Can Rajoler de Parets del Vallès el 19 de desembre de 2011. L'obra proposa una aproximació als continguts d'una Grècia mitològica per ser observats des d'una perspectiva contemporània. El fons musical està constituït per músiques que des de dos mil anys de perspectiva històrica ens associen actualment amb el bressol cultural hel·lènic. *Evocació* mostra una seqüència d'estats psicològics en forma de personatges que evolucionen. Es tracta d'evocar l'atmosfera d'un passat actual.

Participants en el projecte Arqueoesena. Destaquem la participació d'aquestes persones en el projecte Arqueoesena:

Maria Isabel Panosa Domingo. Doctorat en Arqueologia i Història antiga. Estudis dramàtics i musicals. Dinamitzadora i coordinadora de grup / Boris Rotenstein. Director de teatre i cinema / Alejandro Civilotti. Compositor. Recerca en música antiga. Autor de la música *Egipte. Set moviments* / Toni Gómez Pérez. Coreògraf, Llicenciatura en Humanitats per la UOC. Director artístic. Utilització de tècniques de gest i de dansa amb relació als criteris històrics. Coreògraf dels espectacles / Pepe Luna. Músic expert en música oriental i en reconstrucció d'instruments musicals antics / Olga Miracle. Música (soprano) i professora de cant superior. Investigació en música antiga / Mauricio Molina. Doctor en Filologia clàssica expert en organologia, Màster de Música en Performativitat històrica / Ramon Torné Teixidó. Doctor en Filologia clàssica. Traductor expert en teatre grec / Joan Manel Asensio. Diplomant en Estudis d'Arqueologia per la UAB i enginyer informàtic expert en aplicacions informàtiques per a la investigació arqueològica / Michael Ghattas. Professor de l'Institut d'Estudis Coptes al Caire (Egipte). Departament de Música copta i himnes / Josep Antoni Clua. Professor (ANECA Acreditación) expert en literatura grega, especialment en poesia hel·lenística i en la relació entre la mitologia i la tragèdia grega / Antònia Fernández. Formació en Filologia catalana. Experta en comunicació *networks and broadcasting planning*.

Intèrprets i participants en l'espectacle *Egipte. Set moviments*. L'espectacle *Egipte. Set moviments* l'han interpretat sis ballarines, tres actrius i dos actors, tot i que en els espectacles infantils, es va optar per una rotació de dues ballarines, dues actrius i un actor. Han participat en les diverses representacions:

Dansa: Eulàlia Bergadà, Cristina Facco, Tura Gómez, Anna Hierro, Laia Mora, Lorena Nogal, Júlia Pérez i Beatriz Torralbo.

Actrius/actors: Mònica Almirall, Maria Calvet, Susana Gómez, Lavínia Vila, Albert Pérez, Xesco Pintó i Miquel Segovia.

Amb la participació de:

Producció: Associació Cultural Viatgers en el Temps

Recerca, guió i coordinació: M. Isabel Panosa

Coreografia: Toni Gómez

Dramatúrgia i direcció teatral: Boris Rotenstein

Composició musical: Alejandro Civilotti

Música gravada: Conjunt Instrumental del Conservatori de Badalona
Direcció musical: Pilar Bravo
Interpretació coral: Cor de Veus Blanques del Conservatori de Badalona
Direcció coral: Montserrat Pi
Ensenyament de ball i repetidora: Guillermina Coll
Disseny de vestuari: Isabel Llobera
Adaptació de textos i imatges: M. Isabel Panosa
Il·luminació: Cesc Pastor
Gestió: Antònia Fernández

Intèrprets i participants en l'espectacle *Evocació. Ressons de l'Olimp*.
L'espectacle *Evocació. Ressons de l'Olimp* l'han interpretat tres ballarines i els tres membres del grup especialitzat en música antiga, Vox Feminae.

Dansa: Eulàlia Bergadà, Lorena Nogal, Beatriz Torralbo. I la col·laboració d'Òscar Pérez.

Música: els components del grup Vox Feminae: Pepe Luna, *nai* i *tricorn*; Olga Miracle, cant, lira, cròtals i text recitat, i Mauricio Molina, *tympanon* i *aulos*.

Amb la participació de:

Recerca, guió i realització: M. Isabel Panosa

Coreografia i direcció artística: Toni Gómez

Selecció i adaptació de textos, imatges i disseny: M. Isabel Panosa

Traducció del grec i assessorament literari: Ramon Torné

Disseny de vestuari: Isabel Llobera

Confecció de vestuari: Maribel Selma

Disseny de llums: Víctor Manuel Peralta

Bibliografia citada

- ARQUEOESCENA, (2011) Disponible a www.arqueoescena.eu [Consultat l'1 d'abril de 2015]
- PANOSA, M. I. (2003) *Arqueoescena*. [En línia]. Barcelona, disponible a www.arqueoescena.eu [Consultat l'1 d'abril de 2015]
- (2009) *Grècia i Egipte en l'origen del drama. El context sagrat*. Tarragona, Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC).

